

ВОВЕД

Завршувањето на Првата светска војна и Версајскиот мировен договор сосема ја променија политичката карта на Европа. По војната и мировната конференција од една страна се распаднаа трите големи мултиетнички империи, а од друга германскиот милитаризам беше поразен. Сигурно, дека распаѓањето на Империите имаше свој историско-последователен развој во чија основа пред се лежи крутоста на владејачките елити кои немала никаков слух за процесите кои во тој период ги беа зафатиле народите во Империјата – пројавениот револуционерен дух и решавањето на националното прашање.

Од друга страна решенијата на мировната конференција од 1919 година сосема ги занемарија ди-настичките или историските интереси и се базираа исклучиво на етничкиот принцип. Несомнено дека формирањето на националните држави од Централна и Источна Европа им даде можност на тие народи да уживаат поцелосна национална слобода која дотогаш ја немаа. Меѓутоа, се покажа дека формирањето на чисто национални држави ќе оди многу тешко во оние области кои се многу измешани. Поради тоа миротворците во Версај мораа да направат стратешки и економски отстапки дури и во случаикога историската логика одеше против принципот на националност и слободно национално самоопределување.

Но треба да се има предвид дека историски кога и да се појавеше идејата за преуредување на Централна Европа секогаш била поврзана со желбата за формирање на Европски поредок. Од друга страна она што го донесе мирот од Версај во Централна Европа не беше, според пророштвото на Масарик, бастион против германската агресија, промовирајќи траен мир и политичка стабилност. Посебно е интересен фактот што сега земјите беа етнички мотивирани, а политичкото и територијалното ривалство продолжи да има предност пред економската рационалност и безбедност. Единствената разлика беше во тоа што миротворците исполнувајќи ги национални аспирации на одделни земји се судрија со фактот дека претходните иредентистички националности – Грците, Полјаците, Романците и Србите, по формирањето на нивните држави, се бореа да го задржат статус кво, додека германскиот и унгарскиот национализам беа исполнети со етосот на иредентизмот и ревизионизмот.

Меѓу двете светски војни етничките конфликти беа дополнително отежнати со два сериозни недостатоци на договорите за малцинствата. Прво, на етничките малцинства не им беше дадено правото на корпоративни постојење, им беше дадена само можноста на поединци да се обратат до Друштвото на народите залегален надомест на штета спротиставувајќи им се така на сопствените влади.

Второ, решението за извршување на договорите беше оставено во рацете на земјите наследнички кои можеа лесно да не ги почитуваат препораките на Советот под претекст како директно мешање во нивните внатрешни работи, што и најчесто се случуваше.

Во средината на 1930-тите години станало сосема јасно дека земјите од Централна и Источна Европа со изграден цврст национализам заедно со растечката неспособност на Друштвото на народите не се во состојба да можат да им застанат на патот на се поагресивната Германија и од друга страна на можните Руски аспирации.

Почетокот на Втората светска војна, имено германскиот напад на Полска во септември 1939 година, беше важен чекор кон создавање нанов европски поредок т. е. Pax Germanica врз основа, пред се, на политичко и економско покорување на Централна и Источна Европа. Настаните јасно покажаа дека целосната и монополитичка контрола на Централна и Источна Европа ја загрозува безбедноста на светот. Во таква констелација на сили, а имајќи предвид дека независноста и стабилноста на Централна и Источна Европа е од витално значење, пред сè Велика Британија како и Со-единетите Американски Држави посветија внимание во реорганизацијата на Централна и Источна Европа со цел да ја зголемат соработката на земјите во регионот.

Во контекст на овие активности британската влада формирала дури и служба за истражување со цел да даде научно аргументирани анализи во однос на развојот и иднината на земјите од Централна и Источна Европа. Во службата влегле специјалисти и професори, а истата била раководена од историчарот Арнолд Тојнби.

При анализата на економските и политичките услови на Дунавската басен, експертите едногласно истакнале дека создавањето на национални држави не ги исполнило очекувањата. Според нивните анализи неуспехот на Версајскиот мировен договор се должел пред сè на:

1. Надворешни фактори, во кои спаѓале недостатокот на политичка и економска соработка меѓу малите држави, пред сè поради нивниот иредентизам, малцинските проблеми, тарифните бариери и притисокот од светската економска криза (1929-1932), недостаток на интерес од страна на западните сили пред сè британските и американските интернационалистички тенденции како и политиката на празни ветувања од страна на Франција и германската и италијанската поддршка на унгарскиот и бугарскиот ревизионизам и
2. Внатрешни фактори во кои спаѓале: проблемот на селаните кој се однесувал на недостатокот од радикални реформи во земјоделството во Унгарија и Полска; индустрискиот проблем на трудот – незадоволна и политички необразована маса на работници која била оставена на милост и немилостна радикалната демагогија; проблемот на буржоазијата - полуобразована, непотистичка, неодговорна и општествено нечувствителна владејачка класа; лажниот образовен систем – распространетоста на необјективен и шовинистички дух; лажниот политички систем – псевдо демократски системи, нечесни функционери и бирократија; еврејското прашање - постојано експлоатирано од странана владите; разликата во културно ниво во рамките на државите и воената неподготвеност.

Од 1939 година, со цел да се избегне повторување на горенаведените внатрешни и надворешни проблеми во регионот, до британското министерство за надворешни работи биле доставени неколку предлози во врска со реконструкцијата на Централна и Источна Европа. При нашите истражувања во Public Record Office дојдовме до неколку документи кои се однесуваат токму на британските идеи за повоеното уредување на Централна и Источна Европа. Во зборникот презентираме еден од тие предлози и размислувањата и реакцијата на британските експерти во однос на дадените идеи за иднината на Централна и Источна Европа.

-----

¹ Воен сојуз меѓу Југославија, Чехословачка и Романија кој постоел од 1920 до 1938 година.

² По Првата светска војна западниот дел на Рајнската област бил окупиран од силите на Антантата, а со Версајскиот мировен договор била демилитаризирана. Германските сили ја ремилитаризираат во 1936 година.